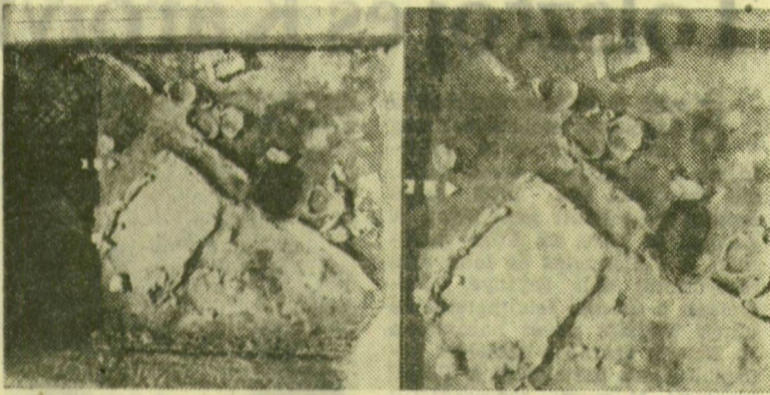

DM MAGAZIN

A nyíl a gorzsai ház bejáratát jelzi, középen a tűzhely, az áldozati gödör, s néhány edény

Megyei utazások

Regél a kőkorszak

Nagy léptekkel haladtunk visszafelé az időben augusztus utolsó napján dr. Trogmayer Ottóval, a Csongrád megyei múzeumok igazgatójával, s Kürti Bélával, a szegedi múzeum régészével. Mintha tudományos-fantasztikus regényt lapozgattunk volna, amelyben időgépet forgatnak hátrafelé. Regényre nem, ám tudományra — és talán nem is túlzás a szó — fantasztikumra bizton számíthatunk. Kísérőimről, s korábban a rádió híradásából tudtam, ez a nyár sokáig emlékezetes marad a régészet tisztái kutatásában. Bálint Csanádban, aki Eperjesen és Hegedűs Katalinban, aki Szegvár mellett tényleg istenszobrot, úgynevezett idolt talált, s Horváth Ferencben, aki Gorzsán, a hajdani tiszai mocsárból kiemelkedő halom belsejében sejtett sokat mondó értéket, de ilyen leletre talán még ő sem számított...

A Csikós-táblán

A régészetre is megfogalmazott középtávú kutatási terv pontosan megjelöli azokat a korokat, amelyek felderítésében akad még tennivaló, a régészeti térképekből pedig a fontossági sorrend is kiolvasható. S mert Csongrád megyének mindössze négy részébe van, a szegedi származású Bálint Csanádot, az Akadémia régészeti intézetének kutatóját bízták meg az eperjesi ásatás irányításával. Ha azt írom, mostohák a körülmények, igen finoman fogalmazok. Menedékük egy üres tanyai iskola, alkalmi berendezéssel, s inkább csak szél- és esőfogónak jó. De hát összkomforthoz nem szokott, s azt tán nem is igénylő fiatalok tanyáznak itt s néhány óráberért dolgozó földmunkás, akik az éjszakát otthon töltik a tizórás műszak után. Nem hiányzik azonban az ásatás nélkülözhetetlen kellékeiből semmi: milliméterpapír, fényképezőgép, ecset, spakni, lapát — s ami ezen a bolond nyáron a legfontosabb volt: a gumicsizma meg a nyolcfőle sem.

Kedvünkbe járt az itteni térség, tolólapos géppel egy réteget ledúrt az ásatás feletti földrétegből.

Az eperjesi Csikós-táblán félig a földbe vájt, 2 és félszer két és fél méteres avar és gepida házak alaprajza bontakozik ki.

Az éjjeli esett eső belénk fagyasztja a lelket is, de jobban kirajzolja a házfal, a tűzhely vonalát, az elszíneződésből a régész, mint térképből következtet. A magaslaton települt avarokat időszámításunk után 567-ben legyőzik a longobárdok hívására bejövő gepidák, akik aztán keveredtek az ittlakókkal — így képzelhető el, hogy háznőimaikat együtt találjuk meg. A földbe vájt házak (?? inkább kunyhóknak mondhatnánk) nem igazán látványosak, de számunkra még a padlószintbe mélyedő lyukak is érdekesek: arra utalnak, hogy a tetőt két ágasfára támaszkodó gerenda tartotta, a kisebb mélyedések pedig a berendezési tárgyak „lábnymai”. A csontokból a táplálkozási módra következtethetünk, annak a 6–7 éves kisgyerekeknek a csontvázából pedig, akit nem az akkori temetkezési szokásoknak megfelelően öröki-

tett rák az elmúlt másfél évezred, remélhetőleg a települést ért pusztító erőre is fény derül.

A kőkenydombi párja

A kőkenydombi Vénusz, a hódmezővásárhelyi múzeum állandó kiállításának időszámításunk előtti, a 2600-as évekből való istenasszonya ott trónol az üvegkalitkában, mit sem sejtve. Nem tudhatja, hogy akár férfitársa is tekinthető idolt, ült istenszobrocskát talált Hegedűs Katalin a szegvári ásatáson. Neve nincs még, krampusznak becézzük utóközben, amikor egy-egy ilyen lelet jelentőségéről faggatózom Kürti Bélától.

Az i. e. ötödik évezredtől körülbelül 2400-ig tartó kort nevezük neolitikumnak, melynek végefelé, tehát a késő kőkorszak jelenik meg a termelő életmód s nyomai. Az edényművéség tárgyaiból, az állatábrázolásokból, s még a hulladékgödörökben egymás fölé rétegződő cserépdarabokból is, vagy a házi oltárként használt talákból, a házak oromfészeiből a történeti fejlődésre, az életmódra, a mítoszokra, a kultúrára következtethetünk, s az előfordulások gyakoriságából, az egymástól földrajzilag elkülönült ásatási helyek azonos vagy csupán hasonló jegyeket felmutató leleteiből olyan korral ismerkedhetünk meg, amely frásos emlékeket nem hagyhatott még hátra, tehát tárgyait kell beszéltetnünk. Hogy Szegvár krampusza miről mesél majd, az a leletek feldolgozásakor derül ki.

Akarmelyik úton megyünk Csongrád megyében, elkerülhetetlenül feltűnnek az Alföld síkjából kiemelkedő halmok. Kiseb- be, nagyobbak, mindegy. Szinte biztos, hogy települések, falunak kell lennie a belsejében. A Tisza kanyarjai, s mocsaras mellette otthonul csak ezeket a dombokat kínálta: s ha elpusztult a kőkori település, a rézkor emberre sem építkezett másutt, mint az elegyengetett romok fölé. S így nőtt tovább, magasodott a halom. A XX. századi lakók, Cukorék tanyájának már a mai magaslaton volt helye. De ez már Gorzsa, utunk utolsó állomása, ahol szenzációt ígértek a hírek.

Közeledik a régmúlt

Az 1950-es évek elején B. Torma Gabriella már beleásott abba a kő- és rézkor fordulóján keletkezett települést révtő dombba, amelyet most Horváth Ferenc nyitott meg ismét, követve Gazdapusztai Gyulának, a szegedi egyetem azóta elhunyt tanszékvezető docensének útmutatásait. Csak hogy a hatvanas években még állt a major, amelyhez az akkori térképrajzot viszonyították. Most Rózsa Gábor geológusnak a segítségét kellett kérni, hogy rekonstruálhassák a majd két évtizeddel ezelőtt történeteket: hol állt a ház, hol az akkori kutatóárok.

S megkezdődött a munka, a nyár elején a több településszintet rejtő domb különböző magasságaiban. Ahol az egyik kutatóárok kimetszették, a talaj szintől élesen elkülönülő, égett agyagos réteg jelzi az első padlószintet. Aztán tovább mentek, mignem az alsó ház tetejét tartó cölöpök nyomára nem bukkan-

tak. Minden milliméterpapírra kerül, s színes fotóra.

— Most jön a java — s megkerüljük a lakókocsiból rögtönzött régészternyét, megynk a domb tetejére. Főlével sátorotó szerűen letakart, embermagasságú, meredekfalú kutatómedence. S lent: a HAZ.

— Kiszedtünk vagy nyolcvan centi vastag földet, s égett agyaghulladék-rétegre találtunk. Paticsrögnek nevezzük ezeket az égett falmaradványokat, amelyek a ház összedőlésekor temethették be a padlót. A paticsrögöket óvatosan bontani kezdtük, s fokozatosan kibontakozott a rétegből a tűzhely négyszöge, kemény sütőfelülete. Aztán kirajzolódott egy fal, mely — láttuk már akkor — két helyiséget választott el. A késői neolitikumból talán csak Bulgáriában s Görögországban találtak ilyen értékre: házra, amelyben az összes, akkor használatos tárgy megmaradt. Tűz uthetett ki, erre utal az égett padló, s az egyik gabonatarló edényben lelt vagy kilónyi elszenesedett gabonamag. A bejáratnál balra, a másik helyiségben ép csuprok, majdnem ép tányér csúszhattak le egy alacsony polcra — helyzetük ezzel magyarázható. Megtaláltuk az áldozati gödröt: kagylóhéjakkal, egész marékra valóval, cserépdarabokkal, melyeket vörös festékkel, s finoman karcolt mintával díszítettek.

Olyan ez az egész, mint egy krimibeli pillanat: a hirtelen jött tűz átmentett számunkra egy igazi kőkorszaki lakóházat. Használati tárgyait, állatcsontjait, minden megsemmisített fémorzsát leltárba vesznek, zacskókba tesznek, s ha az időjárás sürgetése behajtja a régészeket a múzeumba, kezdődhet a feldolgozás. S annak elképzelése: hogy élt az család, mit evett, hogy került kecskéjük patanyoma a ház döngölt agyagfalára, a sonka-csülkőn volt-e hús? A fontos, s idehaza valóban egyedüli régészeti leletet homokkal fedték le, hogy megvédjék az elporladástól jövő nyárig. Akkor a teljes házat, valamennyi falát megkeresik — s aztán ásnak tovább, lejjebb, hiszen az áldozati gödör alján már megjelent egy még régebbi ház agyagfala. Távolodunk a máttól, s egyre közelebb jön mégis a régmúlt. A tudomány, a régészeti tapasztalat, az emberi beleérző képesség visszafelé fejtli meg a történelmet.

Kuporgok a ház fölött, belenézek Kőkorszakbeliék tányérjába. Mellettem guggol Horváth Ferenc, s amikor arról kérdelem, milyen érzés volt ezt a számunkra igazán fantasztikusnak látszó világot kibontani, majdnem zavarba jön.

Nem éreztünk szenzációt. Minden porszemet, paticsrögöt ismerünk, tudjuk mi az előzménye, s hogy mennyi munka lesz még vele. Az ember a gyerekeire nem csodálkozik rá minden percben, ha együtt él, együtt lélegzik vele.

PÁLFY KATALIN

Símai Mihály

Erőterek

Atlantisz fénylik Meseerdő
fénylik folyók hegyek tavak
lábhoz-tett-fejű napraforgók
lábokdnek hogy megforduljanak

Csönd van S a csönd erőterében
valami más valaki más
Főlkél a Nap s árnyék-zekében
munkába megy az Elmúlás

Mert minden dolgozik Forogva
a széllel föltámad a jázmin
Eleven gyík-fény surran át
a múlt ósálat-csigolyáin

Modell

Nézzé, én akár le is vetkőzöm, ha úgy jobb, ne féljen, egy mozdulat az egész. Ez a csat a nyitja mindennek. Látja? A ruha úgy hull le rólam, mint szoborról a lepel. Láthatja, hibátlan az alakom. Bronzzá fűjt a balatoni szél. S hogy belülről milyen vagyok? A leg egyszerűbb. Mindig azt mondom, amit gondolok, azt teszem, ami kézenfekvő, a hazugságot a bőrömön érzem, messziről meghallom az utcaszórókról, s sugárban hánnyok tőle... Mit akar még? A leg egyszerűbb képlet áll maga előtt, sallangtalan, amit márványba kell vésnie. Semmit nem kérek érte, sőt a segítségére leszek. Mivel ma nem értik a leg egyszerűbb gondolatokat, majd én lefordítom magának. Amíg modellül ülök, elmondom a történetemet. Mikor kezdetjük a munkát?

— A feleségem... bármikor itthon lehet.

— Bornírt! Meg kell tudnia, hogy részletkérdésekkel nem szeretek foglalkozni. A lényeg a fontos, érti? A felesége nekem jó barátnőm, szükségem van, művész úr, a neje. O amolyan nippfigura, érzélgősséggel eltorzítva: kívül-belül gyamolításra szoruló. Esendő lélek. Nem is hinné, volt olyan korszakom, amikor én is nyitni a szemét.

— En rendeztem az életem, magamban és magam körül! — Rendezte?! Gondoljon a pénzre. A pénzre koncentráljon! Mi jut eszébe? Na? Semmi? Teljesen másvilági egyed lenne? A pénzzel akkora szabadságot szerez, amekkorára szüksége van.

Nyaka köré tekerte hosszú sálját, palástszerű ruháját csattal ösztözte, menni készült.

— Ha most nincs ihlete, per-

sze, minden hiába... Mikor jöj-jek?

— Talán... nem is tudom, miért... el kell utaznom.

— Ugyan, ne gyerekeskedjék, hova utazna ebben a rohadt, nyúlós időben? Magának pénz sincs! Maga tengődik! Magát az állam tartja el! Nem érti? Ha engem megminta, nem élt hiába. Maga már teljesen kopasz — és belül üres, akár a felesége. Rossz befolyással vannak egymásra. Mindennap feladnak valamit, aprópénzért eladják magukat, ahelyett, hogy az életet keresnék. Hát — itt az Élet, nem érte? Alkotni! Pénzt keresni! Holnap jövőki! Legyen itthon. A feleségétől ne féljen. A felesége nem nő! Maga nem ismer egy valamirevaló nőt! Ide nézzen!

Hátravetette magát, megint le-hullt róla a lepel, hosszú sálja se takarta ágyékát, csücsörítő két melle márványmellnek tűnt. Csetteggő ujjainak ütemes ritmusára az egész test táncba kezdett. Vad tánc volt, a férfi borzongott és becsukta a szemét.

— Maga is vak állat, mint a többiek! Nem bírják a fényt! Elszokott a szemük az igazi szépségtől! Megalkusznak a hétköznapi lehetőséggel! De nem mindenki! Aki akar valamit, az ki meri nyitni a szemét!

— Mondom már, hogy én ezeket a fogalmakat...

— Nekem volt istenem — vágott szavába a márványtestű nő —, de egy szép nap fölöslegesen éreztem és nem gondoltam rá. Kitérőltém az emlékezetemből. Néhanapján felsírok érte, régi ismerősként üdvözölöm, kedveskedek neki, kérek tőle, majd meggyalázom. Amolyan házibarat lett, vagy játszótárs, vagy szabad perceimben fohászmom központja... Fogadom, maga soha nem tudott úgy lelkesedni, mint én. Nagy csatákban rekedt torokkal kiabáltam: „Mi vagyunk a küzdelemre fölkelő daliák, mi vagyunk, akikre győzelem vár!” Az Ember elpusztult bennem. Mások pusztították el. Csak úgy menekültem, hogy megtanultam harcolni. Higgyen nekem. Anynyi pénzre leszek, amennyit akar; ki kell nyitnunk a szánkat, kiabálnunk föl, hogy mi igazak vagyunk!

— Megfájdult a fejem. Ha megkérném... Menjen, kérem... Nem tudom honnan jött, mit akar?

— Nem érte a szavam, ugye-e? Mások se értik. De nem én vagyok felelős érte. Csak én tudom, hogy én vagyok az igaz, hogy maguk kábítószerral élnek, amit saját maguk termelnek ki magukból. Saját magukat fálják föl, ahelyett, hogy a világot forgatnák föl! Hiszen, ha összefog-nánk...

— Mindjárt itt lesz a feleségem...

— Kibob?

— Dehogy, csak... menjen, kérem. Főlöleges, hogy... Esetleg félreérthető.

— Hülye barom! Magán az Üristen se segíthet már! Elviharzott. Rózsaszínű parókáját a fogason felejtette.

— Hé! — kiáltott fel a szobrász, felkapva a parókát. Kirohant az utcára vele.

Acsorgott kicsit. A paróka egy pocolyába esett.

DÉR ENDRE

Pék Pál

Nyárközép

1. Háttal még a végső éjnek
ülök a lépcsőn
s fúj a szél
De itt a kút és itt a hárs is —

Elmulásról ki beszél?

2. Falak lobognak mint a vásznak
s mit kitapintok:
asztal szék

Ha ég zuhant én oda buktam
s csak ágbogak
és sziklarés

3. Mert aszaly zaklat napom csöndje
nyarak merülne
fog az út —

Madaram kő s szárnys arcu,
róptébe vissza
sose jut